

Пр 1943
19

ISSN 0320-7811

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО
i
БІБЛІОГРАФІЯ

19

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

Пр 1942
19

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО
i
БІБЛІОГРАФІЯ

В И П У С К 19

Республіканський
міжвідомчий
науково-методичний
збірник

Заснований в 1964 р.

789058

789058
Державна історична
бібліотека УРСР

ХАРКІВ
ВИДАВНИЦТВО ПРИ ХАРКІВСЬКОМУ
ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ВИДАВНИЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ВИЩА ШКОЛА»

1979

Д. С. АЛЬОХІН

Державна історична бібліотека УРСР

**КООРДИНАЦІЯ І КООПЕРУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК
УРСР У ГАЛУЗІ КРАЄЗНАВЧОЇ БІБЛІОГРАФІЇ**

Рішення XXV з'їзду КПРС, XXV з'їзду Компартії України
і постанова ЦК КПРС «Про підвищення ролі бібліотек у кому-

ністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі» (Рад. Україна, 1974, 28 трав.) націлили бібліотечних працівників на високу ідейну спрямованість, фахову якість і удосконалення всіх форм і методів своєї діяльності за рахунок ефективного використання внутрішніх резервів бібліотечних установ усіх систем і відомств, виводження прогресивних методів бібліотечно-бібліографічного обслуговування населення.

Грандіозні масштаби дальшого розвитку народного господарства нашої республіки, велика кількість наукових проблем і практичних питань, над якими працюють партійні і радянські організації, наукові установи, вчені і практики вимагають створення чіткої системи бібліотечно-бібліографічного обслуговування науки й виробництва.

Ось чому питання координації і кооперування діяльності бібліотечних установ, яким великої уваги надавали В. І. Ленін і Н. К. Крупська, набувають тепер особливого значення. На І Всеросійському з'їзді у справі позашкільної освіти (1919 р.) Н. К. Крупська відзначала: «Не вміти скоординуватися — значить взагалі не вміти працювати» (Пед. тв., т. 7, с. 28).

Останніми роками в республіці склалася певна система організації координаційної і кооперувальної роботи, що дає можливість ліквідувати відоме розмежування у розв'язанні загальнобібліотечних завдань, паралелізм і дублювання у діяльності різних систем і відомств. Значно поліпшено координацію та кооперування роботи бібліотечних установ і в галузі видання краєзнавчих бібліографічних показників різних типів. Важливе значення в цьому мале розробка регламентуючих документів: «Координація та кооперування роботи бібліотек різних систем і відомств в умовах одного міста», «Посадова інструкція головного бібліотекаря державної обласної бібліотеки по координації діяльності бібліотек всіх міністерств, відомств і організацій», «Зведених перспективних планів основних бібліографічних видань», «Зведених перспективних планів розвитку рекомендаційної бібліографії УРСР», а також перспективних планів випуску бібліографічних посібників в областях. За цими планами бібліотеки республіки щороку видають на засадах кооперування понад 180 бібліографічних посібників, серед яких значне місце посідає краєзнавча тематика.

Видання краєзнавчих бібліографічних посібників здійснюється в двох основних напрямках: на допомогу працівникам науки і виробництва у виявленні і ефективному використанні природних ресурсів областей, розловсюдженні передового досвіду новаторів; виховання наших людей в дусі радянського патріотизму, дружби народів і соціалістичного інтернаціоналізму.

Заслугове позитивної оцінки організація кооперування видавничої діяльності в галузі краєзнавства в Донецькій державній обласній бібліотеці ім. Н. К. Крупської, яка видала зведений краєзнавчий каталог на допомогу написанню 26-ти томної

«Історії міст і сіл Української РСР», залучивши до його підготовки ряд наукових бібліотек вищих учбових закладів, різних відомств і організацій. Велике значення для зміцнення міжвідомчих зв'язків і посилення видавничої діяльності в галузі краєзнавчої бібліографії на таких засадах мала перебудова роботи бібліотечних установ у відповідності з новим Статутом державних обласних бібліотек, який сприяв перетворенню її в місцевий бібліографічний центр, одним із головних завдань якого є створення ефективної системи довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування з питань краєзнавства.

Здійснення цих завдань покладалося на галузеву секцію по координації довідково-бібліографічної роботи. До її складу ввійшли бібліотеки Інституту економіки промисловості АН УРСР, Донецького університету, обласного Будинку політичної освіти.

Ще до створення секції науково-бібліографічний відділ обласної бібліотеки провів певну роботу по вивченню інформаційних запитів наукових установ, партійних організацій, спеціалістів народного господарства і культури, котрі працюють над проблемами, пов'язаними з різними сторонами життя області, і бібліографічних можливостей бібліотек, а також стану регіональної науково-допоміжної бібліографії. Вивчення інформаційних запитів дало змогу визначити коло актуальних тем краєзнавчих бібліографічних покажчиків, що мають потребу в бібліографічному оснащенні. Аналіз бібліографічних можливостей бібліотек обласного центру допоміг визначити, з ким необхідно кооперуватися у складанні бібліографічних покажчиків краєзнавчої тематики.

Галузева секція розробила «Положення про координацію інформаційно-бібліографічного обслуговування наукових установ, організацій і читачів», в якому одним з основних завдань визначила підготовку і видання на засадах кооперування науково-допоміжних, інформаційних і рекомендаційних бібліографічних посібників. Виділила головні бібліотеки, що координують всю довідково-бібліографічну діяльність бібліотек своєї галузевої групи.

Один з перших кроків діяльності галузевої секції — розробка перспективного плану видання науково-допоміжних і рекомендаційних бібліографічних покажчиків краєзнавчої літератури. Одночасно виділили і конкретних учасників (авторські колективи), терміни підготовки покажчиків, обсяг, тираж і способи їх видуску.

У перспективних планах передбачалося підготовка як науково-допоміжних, так і рекомендаційних краєзнавчих бібліографічних покажчиків. Так, перспективним планом інформаційно-бібліографічної роботи (1971—1975) передбачалося складання бібліографічних покажчиків: «Донбас у творах В. І. Леніна», «Історія партійних організацій Донбасу», «Сільське господар-

ство Донбасу», «Природа і ресурси Донбасу», «Літопис Донецької області» тощо. Система рекомендованої бібліографії за цим планом також включала видання серій: «Борці за велику справу», «Працею своєю вони прославили наш край Донецький», «Діячі мистецтва — наші земляки», «Молоді про рідний край», «Донбасівці у Великій Вітчизняній війні». Переважна більшість запланованих видань вийшла друком. За кожною із запланованих тем закріплювався авторський колектив, науковий редактор, розроблявся і затверджувався докладний проспект покажчика, який передбачав схему, джерела виявлення літератури, відбір, опис і систематизацію матеріалів. У процесі роботи над покажчиком періодично проводилися наради авторських колективів, де їх учасники звітували про зроблене, приймали рішення зі спірних питань.

Обласна бібліотека на засадах кооперування з різними установами та організаціями сторила певну систему рекомендаційних, краєзнавчих бібліографічних покажчиків, в якій визначено місце кожного нового видання серед інших, його взаємозв'язок з вищезгаданими раніше. Так, серія «Молоді про рідний край» (12 випусків) є ніби доповненням до кола читання молоді «Люблю тебе, моя Вітчизно».

З числа передбачених перспективним планом видань рекомендаційної бібліографії підготовлено і випущено покажчики літератури: «Борці за велику справу», «Працею своєю вони прославили наш край Донецький», «Молоді про рідний край» та інші. Видання їх здійснюється, головним чином, шляхом кооперування коштів ряду громадських організацій — обкому ЛКСМУ, обласної і міської організації товариства «Знання», обласної Ради профспілок. Це дало змогу бібліотеці видати за останні роки друкарським способом 26 краєзнавчих бібліографічних покажчиків тиражем 1000 прим. кожна назва.

Заслужовує на увагу і спільна робота обласної бібліотеки з центральними і районними бібліотечними установами області по складанню краєзнавчих бібліографічних посібників малих форм, що є одночасно і методичною допомогою бібліотекарям у підвищенні їх бібліографічної кваліфікації. Так, Єнакієвська центральна міська бібліотека за допомогою обласної протягом кількох років випустила серію бібліографічних покажчиків «Наші знатні земляки» і склала рекомендаційні списки літератури про місцевих діячів революційного руху. Спільно з Старобешівською районною бібліотекою складено покажчик літератури про двічі Героя Соціалістичної Праці, знатну трактористку Пашу Ангеліну, з Горлівською і Жданівською центральними міськими бібліотеками — списки літератури про героїв перших п'ятирічок — сталевара М. Мазая і шахтаря М. Ізотова.

Велика увага приділяється питанням координації і кооперування роботи з бібліотеками інших систем і відомств по складанню краєзнавчих бібліографічних покажчиків Ворошилов-

градською державною обласною бібліотекою ім. О. М. Горького. За останні роки на засадах кооперування з іншими бібліотечними установами Ворошиловграда видано 16 бібліографічних краєзнавчих покажчиків різних типів. Так, працівники Донецької обласної бібліотеки ім. Н. К. Крупської і бібліотеки Ворошиловградського педагогічного інституту випустили науково-допоміжний покажчик літератури «Природа і природні ресурси Донбасу», разом з колективом обласного партійного архіву беруть активну участь у складанні ретроспективного науково-допоміжного покажчика літератури «Історія партійної організації Ворошиловградської області». Спільно з Ворошиловградським обкомом ЛКСМУ видано рекомендаційні покажчики літератури: «Подвиг молодогвардійців», «Лауреати обласної комсомольської премії ім. «Молодої гвардії», «Героїчний шлях комсомолу Луганщини», а з іншими бібліотеками та установами — «Ними гордяться Ворошиловградщина», «Пам'ятники Ворошиловградщини», «Шахтарі — Герої Соціалістичної Праці», «Ворошиловградщина в художній літературі».

Велику увагу питанням координації роботи з бібліотеками інших відомств, установ і організацій міста у підготовці до видання краєзнавчих інформаційних бібліографічних посібників і складанню зведеного краєзнавчого каталога приділяє Харківська наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. Як і в інших областях республіки, цю роботу провадить секція довідково-бібліографічної й інформаційної роботи під керівництвом науково-бібліографічного відділу.

Виходячи із затвердженого Міжвідомчою радою «Положення про координацію довідково-бібліографічної та інформаційної роботи наукових бібліотек Харкова» виділені головні бібліотечні установи, які відповідають за діяльність певних груп бібліотек у галузі краєзнавства. Наприклад, Харківська наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка спрямовує роботу бібліотек партійних і профспілкових організацій міста; ЦНБ Харківського університету ім. О. М. Горького — вузівських; Державна наукова медична бібліотека Міністерства охорони здоров'я УРСР — бібліотек медичних установ; обласна наукова бібліотека є головною для державних масових бібліотек Харкова і області. Вони складають зведені картотеки довідкових та інших краєзнавчих фондів і бібліографічних картотек бібліотек міста, ведуть картотеку виконаних краєзнавчих довідок по своїй групі.

До участі в краєзнавчій бібліографічній роботі залучаються наукові установи й громадські організації — місцеві архіви, Харківське обласне відділення Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, обласний історичний музей, обласна організація товариства «Знання». Ступінь участі бібліотек і наукових установ міста в краєзнавчій бібліографічній роботі

визначається на підставі точних даних про наявність і стан їх краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату. Враховуючи, що без цього не можна в повній мірі розгорнути довідково-інформаційну і бібліографічну роботу в галузі краєзнавства, головна увага приділяється створенню зведеного краєзнавчого каталога. Така робота провадиться в Харкові уже протягом багатьох років. У її проведенні беруть активну участь Харківська наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Харківська обласна бібліотека, ЦНБ Харківського університету та інші.

На засадах кооперування з іншими бібліотеками ХДНБК видає «Зведені каталоги бібліографічних покажчиків і письмових довідок». Організаційно-методичне керівництво по їх складанню здійснює створена комісія з представників бібліотечуєсниць. Такі каталоги уже випущено за ряд років. У них відбиваються і складені бібліографічні письмові довідки краєзнавчої тематики. Наприклад, у «Зведеному каталозі» (1960—1970) зміщено письмові бібліографічні довідки: «Підпільна робота харків'ян у роки Великої Вітчизняної війни», «Вчені Харківського університету про В. І. Леніна».

Позитивним у діяльності ХДНБК є розв'язання питання про координацію роботи з обласною державною бібліотекою по складанню і удосконаленню краєзнавчих каталогів, усунення дублювання і паралелізму в цій роботі, що довгий час знижувало ефективність довідково-бібліографічної роботи в галузі краєзнавства. Відомо, що питання координації по веденню згаданих каталогів обласних і наукових бібліотек в таких містах, як Київ, Львів, Одеса і Харків, має важливе значення, оскільки основні фонди краєзнавчої літератури зосереджені в наукових бібліотеках республіки.

Певний досвід кооперування видавничої діяльності в галузі краєзнавчої бібліографії мають і інші бібліотечні установи. Так, Ровенська обласна бібліотека спільно з обласним товариством охорони пам'яток історії і культури видала короткий рекомендаційний покажчик літератури «Природа і природні багатства Ровенщини», Кримська — залучає до складання шорічників «Літератури про Кримську область» окремі бібліотеки інших відомств.

Розширення зв'язків бібліотек Міністерства культури УРСР та інших відомств і організацій є важливою складовою частиною їх краєзнавчої роботи. Досвід показує, що спільні зусилля в пропаганді краєзнавчих знань серед населення на засадах координації позитивно впливають на краєзнавчу роботу бібліотек, підвищують її науково-ідейний рівень, сприяють залученню нових читачів і розвитку їх трудової активності, збереженню у них почуття радянського патріотизму.

Однак, незважаючи на певні успіхи, стан координації й кооперування діяльності бібліотечних установ у галузі краєзнавчої бібліографії ще не відповідає в повній мірі сучасним ви-

могам. До цього часу не розроблено єдине «Положення про координацію бібліографічної роботи бібліотек різних систем і відомств», а в ряді областей відсутні положення про галузеві секції, зокрема секції краєзнавчої бібліографії. Мають місце порушення встановлених зведеними планами термінів підготовки до випуску бібліографічних покажчиків. Повільно ведеться робота по складанню ретроспективних бібліографічних покажчиків «Історія міст і сіл Української РСР».

Серед виданих бібліотеками за останні п'ять років краєзнавчих бібліографічних покажчиків переважне місце займають короткі покажчики і списки літератури. Мало виходить бібліографічних покажчиків поточної літератури з актуальних питань і проблем науки, народного господарства, які сприяють економічному і культурному розвитку областей; фундаментальних бібліографічних покажчиків «Природа і природні ресурси області» або економічних районів республіки. Такі покажчики видали на засадах кооперування з іншими бібліотеками лише Одеська і Харківська наукові бібліотеки. Не виходять останнім часом і рекомендаційні бібліографічні покажчики універсального змісту (типу «Що читати про край»), в яких відбивається література з усіх або кількох галузей знань і практичної діяльності на території певної області.

Наявність істотних хиб в організації координування видавничої діяльності бібліотек різних систем і відомств у галузі краєзнавчої бібліографії пояснюється в ряді областей послабленням організаційно-методичного керівництва з боку Міжвідомчих рад обласних управлінь культури і їх контролю за виконанням зведених перспективних планів видання науково-допоміжних і рекомендаційних бібліографічних покажчиків. Міжвідомчі ради рідко заслуховують на своїх засіданнях питання роботи галузевих секцій, не аналізують їх діяльність.

З метою усунення зазначених недоліків і поліпшення координації та кооперування видавничої діяльності бібліотек в галузі краєзнавчої бібліографії, на наш погляд, слід найближчим часом розробити і затвердити республіканське «Положення про координацію роботи бібліотек різних систем і відомств у галузі бібліографії», визначити в ньому завдання, принципи, зміст координації і функції бібліотек-учасниць. Необхідно забезпечити постійну координацію в підготовці і випуску краєзнавчих бібліографічних посібників, передбачити у зведених перспективних планах, з урахуванням можливостей бібліотек-учасниць, видання краєзнавчих бібліографічних покажчиків поточної літератури з актуальних проблем народного господарства, які сприяють вивченню економічного, історичного і культурного розвитку краю, а також універсального змісту (типу «Література про область...», «Що читати про край»), рекомендаційних покажчиків літератури на допомогу пропаганді політичних і наукових знань про край, бібліографічних і прикнижкових по-

кажчиків, а також бібліографічні довідки краєзнавчого характеру.

На Україні назріла необхідність створення краєзнавчих об'єднань. Це важливе питання розглядалося на сторінках журналу «Соціалістична культура», але, на жаль, не знайшло певного відгуку. Між тим, такі об'єднання уже багато років існують в РРФСР, що сприяє загальному підвищенню краєзнавчої роботи в цілому і краєзнавчої бібліографії зокрема.

Краєзнавчі об'єднання, які можна створити з колективів бібліотек певного регіону або економічного району на основі координації і кооперування, в змозі розв'язати питання складання фундаментальних краєзнавчих бібліографічних покажчиків, зведених краєзнавчих каталогів, необхідність яких очевидна.

Як відомо, бібліотеки нашої республіки розділені на зони. Але вони створені за принципом методичного керівництва і не співпадають з визначеними економічними районами. Наприклад, бібліотеки Кіровоградської і Запорізької областей, які входять в Південну зону методичного впливу, за своїми природними та економічними умовами відносяться до інших економічних районів, відмінних від інших областей цієї зони. В силу цього згадані бібліотеки не брали участі в підготовці до видання ретроспективного покажчика літератури «Природні ресурси півдня Причорномор'я», який видала Одеська державна наукова бібліотека ім. О. М. Горького спільно з Одеською, Миколаївською, Кримською та Херсонською обласними бібліотеками. Складовою частиною їх методичного керівництва повинні бути не лише методичні листи, виїзди на місця і різні наради, але і спільна бібліографічна робота бібліотек у галузі краєзнавства.

Створити краєзнавчі об'єднання в республіці можна шляхом розукрупнення існуючих зон методичного керівництва до меж сучасних економічних районів і перетворення наукових і провідних обласних бібліотек цих зон одночасно в центри методичного керівництва. Другий, найбільш доцільний шлях, — створення краєзнавчих об'єднань на базі бібліотек існуючих тепер економічних районів, незалежно від існуючих зон методичного керівництва. Координація не кампанія і черговий захід, а життєво необхідна умова роботи бібліотек республіки.